

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტი

ხელნაწერის უფლებით

ქეთევან დავითაძე

„წმინდა ნინოს ცხოვრების“ რედაქციები

სპეციალობა: ლიტერატურათმცოდნეობა

ფილოლოგიის დოქტორის აკადემიური ხარისხის
მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაციის

ავტორეფერატი

ბათუმი

2018

დისერტაცია შესრულებულია ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტში.

სამეცნიერო ხელმძღვანელი:

რამაზ ხალვაში, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სრული პროფესორი.

შემფასებლები:

ელგუჯა მაკარაძე - ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი.

შოთა ზოიძე - ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, ემერეტუსი პროფესორი, ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტის მთავარი მეცნიერთანამშრომელი, სახელმწიფო პრემიის დისერტანტი.

ლელა კუკულაძე - ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი.

დისერტაციის დაცვა შედგება 2018 წლის 7 დეკემბერს, 17 საათზე, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოს მიერ შექმნილი კომისიის სხდომაზე.

მისამართი: ბათუმი 6010, ნინოშვილის ქუჩა N 35, უნივერსიტეტის პირველი კორპუსი, აუდიტორია № 37

სადისერტაციო ნაშრომის გაცნობა შესაძლებელია ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ილია ჭავჭავაძის ბიბლიოთეკასა და ამავე უნივერსიტეტის ვებგვერდზე (www.bsu.edu.ge).

სადისერტაციო საბჭოს სწავლული მდივანი

ფილოლოგიის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი: ნათელა ფარტენაძე.

ნაშრომის ზოგადი დახასიათება

კვლევის საგანი და თემის აქტუალობა. ქრისტიანობამ წარუშლელი კვალი დატოვა კაცობრიობის ისტორიაში. ამ რელიგიამ განსაზღვრა ბევრი ქვეყნისა თუ ხალხის მომავალი და პოლიტიკური ცხოვრების წესი, ყოფა და კულტურა. მათ შორისაა საქართველო და ქართველი ხალხი.

ქრისტიანობამ პირველ საუკუნეებში მრავალი დევნა და დამცირება გადაიტანა. ახ. წ. IV საუკუნეში ქრისტიანობა ოფიციალურ სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადდა არაერთ ქვეყანაში და ქრისტიანთა მასობრივი ტანჯვა-წამების ეპოქა დასრულდა. საქართველო ერთ-ერთი პირველი ქვეყანაა, რომელმაც IV ს-ის 20-იან წლებში ქრისტიანობა სახელმწიფო რელიგიად აღიარა და ეს ფაქტი უპირობოდ უკავშირდება ქართველთა განმანათლებლის - წმინდა ნინოს სახელს.

საქართველოში ქრისტიანობა დიდი ხნით ადრე მოციქულებმა იქადაგეს, რაც საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის ერთ-ერთი მთავარი საფუძველი გახდა.

წმინდა ნინოს დამსახურება იმაში მდგომარეობს, რომ მისი ქართლში შემოსვლის დროს ქრისტიანობა სახელმწიფო სარწმუნოებად გამოცხადდა. მისი ქადაგების შედეგად სამეფო კარის წევრებთან ერთად მთელი ერი მოექცა ახალ სარწმუნეობაზე. ამის გამო ითვლება იგი ქართველთა განმანათლებლად და მოციქულთა სწორად.

ცხადია, ისმის კითხვა, თუკი საქართველოში ქრისტიანობა მოციქულებმა გაავრცელეს, მაშინ რატომ გახდა აუცილებელი წმინდა ნინოს ქადაგება? ეს კითხვა უძველეს დროშიც აწუხებდათ. ჯერ კიდევ, ეფრემ მცირე შეეცადა აეხსნა, თუ რით იყო გამოწვეული ქრისტიანობის ხელახალი ქადაგება და ახალი მისიონერი. მისი აზრით, მოციქულების შემდეგ ხალხმა დაივიწყა ქრისტეს მოძღვრება და ისევ წარმართობისაკენ მიიქცა, ქვეყანა - „მრავალჯამ დაიპყრნა ლუარძლმან მეკერპეთამან“. ეფრემ მცირის

განმარტებით, იგივე მომხდარა თვით საბერძნეთშიც, სადაც კონსტანტინე დიდის ხელშეწყობით, ქრისტიანობას გასაქანი მიეცა მთელი რომის იმპერიის მასშტაბით. ეფრემ მცირის აღნიშვნით, უფალმა „არცა ჩუენ მცირენი დაგვტევნა უღლუაწად, არამედ ესრეთ განაგო კუალად აღმოწოდებაჲ ჩუენი“ და ჩვენთან ხელახლა საქადაგებლად გამოგზავნა წმინდა ნინო.

ყურადღება უნდა გამახვილდეს იმ ფაქტზეც, რომ ქართველთა განმანათლებელი ქალია. ამ ფაქტის შესახებ ცნობილი ქართველოლოგი ბერნარ უტიე აღნიშნავს: „ნამდვილად შეუდარებელი არის საქართველო იმიტომ, რომ თქვენს დედა სარწმუნოებაში, თქვენი განმანათლებელი, თქვენი მოციქული - ქალია; რამდენადაც ვიცი, ეს მსოფლიოს ისტორიაში მხოლოდ ერთხელ მოხდა და ისიც თქვენთან, ქართველებთან“.

აღნიშნულ ფაქტს ჯერ კიდევ XII საუკუნის მეორე ნახევრის მოღვაწე კათოლიკოს-პატრიარქმა, ნიკოლოზ გულაბერისძემ (1150-1177) მიაქცია ყურადღება. იგი ცდილობს, პასუხი გასცეს კითხვას: „ხოლო პირველად ესე სამიებელი არს, თუ რამსთვს უკუე დედაკაცი აჩინა და წარმოავლინა ღმერთმან ჩუენდა მიმართ“. ნიკოლოზ გულაბერისძემდე, როგორც მკვლევარი კორნელი კეკელიძე აღნიშნავს, არავის მოსვლია აზრად, პასუხი გაეცა კითხვაზე: „რატომ აირჩია ღმერთმა ქალი ამ მიზნის განსახორციელებლად და არა მამაკაცი“. თავის დროზე თავად ნიკოლოზ გულაბერიძემ გასცა პასუხი დასმულ კითხვას.

ნიკოლოზ გულაბერიძის მიხედვით, ერთ-ერთი ფაქტორი, რამაც განაპირობა წმინდა ნინოს მიერ ქართლის მოქცევა, იყო საქართველოს ღვთისმშობლის წილხვედრობა. ღვთისმშობელს თავად სურდა ამ ქვეყნის მოქცევა, მაგრამ მაცხოვარმა მის მაგივრად საქართველოს მოსაქცევად მოციქულთასწორი წმინდა ნინო მოავლინა. თავისთავად საქართველოს განმანათლებლად მოსული ღირსი დედა მალე თავად შეირაცხა „ქართლის მაცხოვრად (მხსნელად)“, „დედად ქართველთა თემისაჲ“.

ქართველთა განმანათლებელი წმინდა ნინოსადმი მიძღვნილი წერილობითი წყაროები მრავალმხრივი და მრავალფეროვანია. წმ. ნინოს შესახებ ცნობები დაცულია, აგრეთვე, ადრეული ხანის უცხოურ (ბერძნულ-რომაულ, არაბულ-კოპტურ, სომხურ და სლავურ) წერილობით წყაროებში.

ძველ ქართულ მწერლობაში წმინდა ნინოს ცხოვრების ხუთი ვრცელი და 2 სვინაქსარული რედაქცია შეიქმნა. ქართული წყაროების მრავალფეროვნება ადვილი ასახსნელია და იმითაა გამოწვეული, რომ ყოველ ეპოქაში ახლებურად გადაიაზრებდნენ ქართველთა განმანათლებელი ქალწულის ღვაწლს.

ჩვენი სადისერტაციო ნაშრომის მიზანია: წმ. ნინოს ღვაწლისა და ქართლის ქრისტიანიზაციის ძირითადი ეპიზოდების ანალიზი „წმ. ნინოს ცხოვრების“ კიმენურ, მეტაფრასულ და სვინაქსარულ რედაქციებზე დაყრდნობით.

წმ. ნინოს ღვაწლის წარმოჩენა აქტუალურ საკითხს წარმოადგენდა ქართული ჰაგიოგრაფიის მთელი ისტორიის მანძილზე. ყოველი ახალი ეპოქა ახლებურად გადაიაზრებდა და წარმოაჩენდა ქართველთა განმანათლებელი ქალწულის ღვაწლს, იქმნებოდა „ნინოს ცხოვრების“ ახალ-ახალი რედაქციები, რომლებიც თავისებურად პასუხობდნენ სხვადასხვა ეპოქის მოთხოვნილებას. აქედან გამომდინარე, კვლევის მთავარი ამოცანაა „ნინოს ცხოვრების“ ძირითადი რედაქციების თავისებურებათა გამოკვეთა და ანალიზი.

საკითხის აქტუალობა, სიახლე და მნიშვნელობა: ნაშრომში მონოგრაფიული სისრულით წარმოჩნდა წმინდა ნინოს ცხოვრების თითოეული რედაქციის თავისებურებები. სადისერტაციო ნაშრომს მეცნიერულ ღირებულებასთან ერთად ექნება პედაგოგიური დანიშნულებაც, იგი გამოადგება ბაკალავრიატისა და მაგისტრატურის სტუდენტებს.

კვლევის მეთოდოლოგია - ეფუძნება შედარებითი კვლევის მეთოდს, რომელიც ადგენს მხატვრული ტექსტის მიმართებას სხვა

ისტორიულ და კულტურულ კონტექსტში ჩართულ მხატვრულ ტექსტებთან. ამ მეთოდის გამოყენებამ საშუალება მოგვცა „წმ. ნინოს ცხოვრების“ რედაქციათა თავისებურებები გაგვეანალიზებინა ტექსტების შეპირისპირების შედარების, შეპირისპირებისა და განზოგადების გზით. სხვადასხვა ტექსტის რედაქციული თავისებურებების ანალიზის დროს ვიყენებთ, აგრეთვე, ინტერტექსტურობის თეორიას, ხოლო ჰაგიოგრაფიული ტექსტების ცალკეული რეალიების განმარტების დროს – ჰერმენევტული კვლევის მეთოდს.

ნაშრომის სტრუქტურა და შინაარსი: ნაშრომი შედგება შესავლის, ხუთი თავისა და დასკვნისაგან. მას თან ერთვის გამოყენებული ლიტერატურის სია. კვლევის მიზნებმა, ამოცანებმა და პრობლემის გადაჭრის ლოგიკამ განაპირობა დისერტაციის შემდეგი სტრუქტურა:

შესავლი

თავი I. „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“ შემადგენლობა და სტრუქტურა

თავი II. ლეონტი მროველის „ნინოს ცხოვრება“

თავი III. არსენ იყალთოელის „ნინოს ცხოვრება“

თავი IV. ნიკოლოზ გულაბერისძის „საკითხავი“

თავი V. ნინოს ცხოვრების პერიფრაზი და სვინაქსარული

რედაქციები

ძირითადი დასკვნები

ბიბლიოგრაფია

ნაშრომის მოკლე შინაარსი

თავი I – „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“ შემადგენლობა და სტრუქტურა.

უძველესი ქართული ლიტერატურული წყარო, რომელმაც წმინდა ნინოს ცხოვრება შემოგვინახა ცნობილია „მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ სახელით. ეს უძველესი ძეგლი აღმოჩენა-გამოქვეყნების დღიდანვე მოექცა ფართო საზოგადოების ყურადღების ცენტრში.

„მოქცევაჲ ქართლისაჲ“ ორი ნაწილისაგან შედგება: პირველია „ქრონიკა“, რომელშიც ქრონიკების სახით მოთხრობილია ქართლის ისტორია ძველი წელთაღრიცხვით IV საუკუნიდან ახალი წელთაღრიცხვით IX საუკუნემდე.

აღნიშნულ ქრონიკაში წმინდა ნინოს მოღვაწეობას მცირე ადგილი აქვს დათმობილი, რის გამოც, მის ამ ნაწილს „წმინდა ნინოს ცხოვრების“ მცირე რედაქციას უწოდებენ.

„მოქცევაჲს“ მეორე ნაწილში გადმოცემულია „წმინდა ნინოს ცხოვრება“ უფრო სრული სახით. ამიტომ, იგი ვრცელი რედაქციის სახელით არის ცნობილი.

„მოქცევაჲ ქართლისაჲმ“ ჩვენამდე ოთხი ნუსხით მოაღწია. აქედან **შატბერდული** (იგი სამხრეთ საქართველოში არსებულ შატბერდის მონასტერში გადაიწერა) და **ორი სინური** (სინას მთაზე გადაწერილი) რედაქცია X საკუნისაა, ხოლო **ჭელიშური** (იგი ჭელიშის მონასტრის კუთვნილება იყო) XIV საუკუნით თარიღდება. **„მოქცევაჲ ქართლისაჲს“** აღნიშნული ხელნაწერები ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელ ვერსიებს წარმოადგენენ.

მართალია, ქართველთა განმანათლებელისადმი მიძღვნილი თხზულების უძველესი ხელნაწერი X საუკუნით თარიღდება, მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ წმინდა ნინოსადმი მიძღვნილი უძველესი თხზულებაც („მოქცევაჲ ქართლისაჲ“) ამ დროს დაიწერა. იგი გაცილებით ადრე უნდა შექმნილიყო წმ. ნინოს თანამედოვე მოღვაწეების – სიდონიას, აზიათარ მღვდლის, პეროჟავრი სივნიელის, სალომე უჯარმელის, იაკობ მღვდლის, სუჯი დედოფლისა და მირიან მეფის (შედარებისთვის შეგვიძლია გავიხსენოთ „შუმანიკის წამება“, რომელიც V საუკუნეშია დაწერილი, მაგრამ მისი უძველესი ნუსხა – პარხლის მრავალთავი, A-95 ხელნაწერი, XI საუკუნით თარიღდება).

კარგა ხნის მანძილზე ქართულ ისტორიოგრაფიაში გაბატონებული იყო მოსაზრება, რომ **„მოქცევაჲ ქართლისაჲ“** IX საუკუნეში შექმნილი ძეგლია. დღესაც მეცნიერთა დიდი ნაწილი ამ

მოსაზრებას იზიარებს. თავიანთი შეხედულების დასამტკიცებლად მათ მოაქვთ ის ფაქტი, რომ „მოქცევაჲს“ ქრონიკაში თხრობა IX საუკუნით მთავრდება და აქედან გამომდინარე, „წმ. ნინოს ცხოვრებასაც“ ამ საუკუნით ათარიღებენ.

უკანასკნელ პერიოდში ჩატარებულმა ტექსტოლოგიურმა გამოკვლევებმა აჩვენა, რომ „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“ დაწერილია არა IX საუკუნეში, როგორც აქამდე მიაჩნდათ, არამედ IV საუკუნეში – წმინდა ნინოს გარდაცვალების შემდეგ. როგორც მკვლევრები მიუთითებენ, ავთენტურ ტექსტს ჩვენამდე არ მოუღწევია, რადგან „წმინდა ნინოს ცხოვრებას“ მნიშვნელოვანი ცვლილება განუცდია.

დამკვიდრებული შეხედულების თანახმად, „მოქცევაჲ ქართლისაჲს ქრონიკაში“ შემავალი მოკლე „ნინოს ცხოვრება“ და ვრცელი „წმ. ნინოს ცხოვრება“ სხვადასხვა დროს უნდა იყოს დაწერილი. გარდა ამისა, სხვადასხვა პერიოდის რედაქტირების კვალი იკითხება თითოეული ამ ნაწილის ცალკეულ ტექსტსა, თუ შემადგენელ მონაკვეთებში. ვერც იმაზე შეიქმნა ერთიანი აზრი, თუ როდის უნდა მომხდარიყო ამ ორი ნაწილის გაერთიანება და ეს მაშინ, როდესაც მეცნიერთა ერთ ჯგუფს „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“, საერთოდ ერთიან თხზულებად მიაჩნიათ.

ყველაზე გვიანდელი თარიღი, რომელიც გამოთქმულია „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“ თავდაპირველი რედაქციის შექმნის თაობაზე, ივ. ჯავახიშვილს ეკუთვნის. მისი დაკვირვებით, განსახილველი თხზულება IX საუკუნეში შექმნილი ძეგლია. „მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ თავდაპირველი ვარიანტის IX ს-ში შექმნის ვერსია გაიზიარა კ. კეკელიძემაც. ამავე მოსაზრებას იზიარებს აგრეთვე ც. ქურციკიძეც.

თავად ძეგლის პირველად გამომქვეყნებელის ე. თაყაიშვილის აზრით, ის ფაქტი, რომ ქრონიკებში გაბმული თხრობა ქართლის სახელმწიფოებრიობის წარმოქმნიდან მოყოლებული - სტეფანოზ II-ის ერისმთავრობამდე, ანუ VII ს-ის II ნახევრამდე გრძელდება, და რომ მის შემდეგ ერისთავთა და კათალიკოსთა მშრალი სიაა

მოცემული, მიუთითებს იმ ფაქტზე, რომ „მოქცევა ქართლისაჲს“ თავდაპირველი შექმნის სავარაუდო დროა VII ს-ის II ნახევარი. ამ აზრს იზიარებდა პ. ინგოროყვა და მ. ლორთქიფანიძე.

ზემოთქმულ მეცნიერთა შეხედულებისაგან გასნხვავებულ მოსაზრებას გამოთქვამს სოლ. ყუბანეიშვილი. მისი აზრით, თხზულება VI ს-ის დასასრულსაა დაწერილი, როცა სტეფანოზ I-მა მცხეთის ჯვარი ააგო და დაწესდა „პატიოსანი ჯვრის“ აღმართვის დღესასწაული.

XX ს-ის ბოლოს, საკითხის ახლებურად გააზრების გამო, ქართულ ისტორიოგრაფიაში, კვლავ წინა პლანზე წამოიწია „მოქცევა ქართლისაჲს“ დათარიღებასთან დაკავშირებულმა საკითხებმა. კიდევ ერთხელ გამოიკვეთა „მოქცევა ქართლისაჲს“ კულტურულ-ისტორიულ ღირებულების მაღალი დონე, ეს კი გამოწვეულია არა მარტო იმით, რომ იგი ჩვენამდე მოღწეული ქართული ისტორიოგრაფიის უძველესი ძეგლია, არამედ იმითაც, რომ როგორც ახლად ჩატარებულმა კვლევებმა ცხადყო, „მოქცევა ქართლისაჲს“ ქართლის გაქრისტიანების თანადროულად უნდა იყოს შექმნილი (მ. ჩხარტიშვილი, რ. სირამე).

„მოქცევა ქართლისაჲს“ გაქრისტიანების თანადროულად შედგენილ ძეგლად მიიჩნევს ზ. ალექსიძეც. როგორც იგი აღნიშნავს: „...სავარაუდოა, რომ თავდაპირველად დაიწერა ქართლის ისტორია მირიან მეფის გარდაცვალებამდე და მას ეწოდებოდა „მოქცევა ქართლისაჲს“. მასში შედიოდა ქართლის სამეფოს შექმნის, მცხეთის შენების მშრალი ქრონიკა, წარმართ მეფეთა სია და ნინოს მიერ ქართლის გაქრისტიანების ვრცელი მოთხრობა. ასეთი სტრუქტურა ზუსტად ასახავს ტრადიციულ საეკლესიო ისტორიებისა და ქრონიკების მოდელს. შემდეგში „მოქცევა ქართლისაჲს“, როგორც ჩანს, დაემატა სხვა ნაწილებიც, ხოლო სათაური ძველი შერჩა. სულ ბოლო (IX ს. 30-იან წწ.) მას უნდა დართვოდა ერისთავებისა და კათალიკოსების სია. ამასთან ერთად უნდა შექმნილიყო ის პროტორედაქცია, რომლიდანაც

მომდინარეობს სინურ-შატბერდულ-ჭელიშური რედაქციები, რომლებშიც „მოქცევა ქართლისაჲს“ სათაურით გაერთიანდა „ქრონიკა“ და „ნინოს ცხოვრება“.

„მოქცევა ქართლისაჲს“ თავდაპირველი ვარიანტის IV ს-ში შექმნას იზიარებენ: ივ. ლოლაშვილი, გ. კუჭუხიძე, გრ. გიორგაძე და ს. გოგიტიძე.

როგორც ვხედავთ, ქართული ისტორიოგრაფიის უძველესი ძეგლის „მოქცევა ქართლისაჲს“ თავდაპირველი რედაქციის შექმნის დროსთან მიმართებაში, საკმაოდ ფართო: IV-IX ს-თა არეალია გამოკვეთილი.

ერთ რამეში ყველა თანხმდება, რომ თხზულებას არაერთგზისი რედაქტირების კვალი ემჩნევა. ქართლის სამეფოს გაქრისტიანების დროთა სიახლოვეს შექმნილი ძეგლი, როგორც მინიმუმ ორჯერ: VII და IX ს.ს.-ში ახალი მონაცემებით შეუვსიათ უცნობ რედაქტორებს – ძეგლისათვის ერისთავთა და კათალიკოსთა მშრალი სია დაუმატებიათ. ამგვარი სახით „გასრულებული“ ძეგლი, თავის მხრივ, საფუძველი გამხდარა მის შემდგომად შექმნილი არაერთი საისტორიო თხზულებისა („ქართლის ცხოვრება“ და სხვა).

„მოქცევა ქართლისაჲს“ შედგება შემდეგი თავებისაგან:

თავი ა (ქრონიკა, მასში ჩართული მოკლე „ნინოს ცხოვრებით“); თავი ბ; თავი გ; თავი დ; თავი ე; აღწერა დედაკაცმან სიდონია, ასულმან აზიათარისმან; თავი ვ: თქუმული მისვე სიდონიასი; თავი ზ: აღწერილი მისვე სიდონიასი; თავი ლ: მისივე აღწერილი აღშენებისათვის ეკლესიათამსა; თავი თ: აღწერილი აზიათარ ჰურიისა, რომელი იყო მღვდელი პირველ მცხეთას და ნათელ-ილო ჯელსა შინა ნინომსსა; თავი ია: აღწერილი იაკობ მღვდელისა და იოანე მთავარეპისკოპოსისა და აღმართებისათვის ფატიოსნისა და ცხოველ-მყოფელისა ჯუარისა მცხეთას; თავი იბ: წიგნი, რომელი დაწერა მირიან მეფემან ქართლისამან ჟამსა

სიკუდილისა მისისასა; ანდერძი მირიან მეფისა ძისა მიმართ თვისსა რევისისა და ნანა დედოფლისა სიტყუა გლოვისაჲ.

თავი II - ლეონტი მროველის „ნინოს ცხოვრება“. ნაშრომის ამ თავში განვიხილავთ XI საუკუნის მეორე ნახევარში მოღვაწე ისტორიკოს ლეონტი მროველის რედაქციას, რომელიც **„ქართლის ცხოვრებაშია“** შეტანილი.

„ქართლის ცხოვრებაში“ მოგვეპოვება პირდაპირი ცნობა, რომ „არჩილის წამება, მეფეთა ცხოვრება და ნინოს მიერ ქართლის მოქცევა ლეონტი მროველმა დაწერაო“. ვინ იყო ლეონტი მროველი და როდის ცხოვრობდა იგი, ამის შესახებ ჩვენ მწირი ცნობები მოგვეპოვება. საყურადღებოა, რომ ათონის ივერთა მონასტრის ერთ ხელნაწერში (Ath.61) მოხსენიებულია „ლეონტი მროველი მთავარეპისკოპოსი“. 1066 წლით დათარიღებული თრეხვის ქვის ჯვარი კი გვიდასტურებს, რომ რუისის ეპისკოპოსი ლეონტი XI საუკუნის მეორე ნახევრის მოღვაწეა.

ლეონტი მროველი ნაწარმოებს ორ ნაწილად ჰყოფს: პირველი შეიცავს ქართველთა **„პირველთაგანია მამათა და ნათესავთა და მეფეთა“** ცხოვრებას წარმართობის დროს, ხოლო მეორე - **მირიანიდან მოყოლებული ვახტანგ მეფემდე.**

„ნინოს ცხოვრების“ მეორე რედაცია წარმოადგენს „მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ შატბერდულ-ჭელიშურ-სინური ვერსიების თავისებურ გადაკეთებას. ლეონტის მროველს ქრონოლოგიურ საფუძვლად მოკლე „ნინოს ცხოვრება“ აუღია და მის სათანადო მონაკვეთებში ჩაურთავს ვრცელი (შესაბამისი) პასაჟები ვრცელი „ნინოს ცხოვრებიდან“. გარდა ამისა, ლეონტი მროველის თხზულებაში თხრობა მესამე პირში მიმდინარეობს.

ლეონტი მროველის მიერ ტექსტში შეტანილი რედაქციული ცვლილებები საკმარისი არ აღმოჩნდა „მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ ტექსტის ქრონოლოგიურად სწორხაზობრივ თხზულებად გადაკეთებისათვის. ამიტომაც არსენ იყალთოელს, როგორც მეტაფრასტს, სრული უფლება ჰქონდა „მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ და

ლეონტის თხზულების „მეფთა ამბავის“ შესახებ ეთქვა, რომ „ესე ნეტარისა ნინოსს ცხორებად შეუწყობელად და განზნეულად „ქართლისა მოქცევასა“ თანა და „ჰანზავსა მეფეთასა“ თანა აღრეულად სწერია, ვითარცა თქუენ უწყით, რომელიმე თვთ მის წმიდისაგან მითხრობილად, რომელიმე მეფისა მირიანისგან, სხუად იაკობ მღდელისაგან, სხუად აბიათარისგან, სხუად კუალად სიდონიასგან, გარნა წინ უკუანა და უკუანა წარ, იგივე და ერთი პირი. და ამისთვის საეკლესიოდ მკითხველთათვის ფრიად საწყინო იყო და მსმენელთათვის უკმარ და ვერ საცნაურ“.

მიუხედავად იმისა, რომ **„მოქცევამ ქართლისამ“** და **ლეონტი მროველის „ნინოს ცხოვრება“** თითქმის სიტყვასიტყვით ემთხვევა ერთმანეთს, მათში მაინც შეინიშნება ლეონტი მროველის მიერ შეტანილი ცვლილებები, როგორც პერიფრაზული, ასევე თანმიმდევრული განლაგების მხრივ.

პარალელურ ტექსტში კარგად ჩანს, რომ ლეონტი მროველი შერჩევით, მაგრამ თითქმის სიტყვასიტყვით იმეორებს „მოქცევას“ ცალკეულ მონაკვეთებს, თუმცა მას ცვლილებები შეაქვს პირველწყაროდან დამოწმებულ სახელწოდებებში.

ასევე ეს ორი ტექსტი ენობრივი თვალსაზრისითაც განსხვავდება, ვინაიდან **„მოქცევამში“** შეინიშნება ძველი ქართულისათვის დამახასიათებელი ნიშნები, მაგალითად: **„მოქცევამ“** – მო-ვინმე-ვიდა, ხოლო ლეონტისთან გვაქვს – მოვიდა.

თავი III. არსენ ბერის „ნინოს ცხოვრება“. არსენ იყალთოელმა ორივე აღრეული რედაქციის ნაკლი (ქრონოლოგიური თანმიმდევრობისა და მწყობრი კომპოზიციის უქონლობა) გაითვალისწინა და XII საუკუნის დასაწყისში შექმნა „ნინოს ცხოვრების“ ახალი – მეტაფრასული რედაქცია. მან შექმნა დიდი პატრიოტული შემართების ისტორიულ-ლიტერატურული დოკუმენტი, რომელიც შეიცავს საინტერესო და ზოგჯერ უნიკალურ ცნობებს ქართლის მოქცევისა და ქართველთა

განმანათლებლების (როგორც მოციქულების, ისე წმ. ნინოს) მოღვაწეობის შესახებ.

„ნინოს ცხოვრების“ მეტაფასტულ რედაქციის დასაწყისში არსენ ბერი მოგვითხრობს მოციქულთა ქადაგებაზე და როგორც გარკვეულია, ამ მონაკვეთში ემყარება ექვთიმე ათონელის მიერ თარგმნილ თხზულებას – „ანდრია პირველწოდებულის მიმოსლვას“ (ი. ლოლაშვილი, რ. ხალვაში). ამის შემდეგ ავტორი, ეფრემ მცირის კვალად, წერს, რომ „მეფე ქართველთა და უმრავლესი კერძო ქუეყანისა ჩრდილოისა და მთა მასვე სიბნელესავე და საცთურსა კერპთმსახურებისასა“, რამაც შექმნა წმ. ნინოს მისიონერული ღვაწლის აუცილებლობა.

არსენ იყალთოელმა, ანუ იგივე არსენ ბერმა „ნინოს ცხოვრების“ მეტაფრასული რედაქცია შიო-მღვიმეში დაწერა.

მისი, როგორც მეტაფრასტის მიზანი იყო, დაეწერა ნინოს ცხოვრების ისეთი ტექსტი, რომელიც დააკმაყოფილებდა XII საუკუნის ქართველი საზოგადოების მხატვრულ გემოვნებას, არ დაამახინჯებდა ისტორიულ სინამდვილეს და ივარგებდა ლიტურგიკულ პრაქტიკაში.

მისი მიზანდასახულობა კარგად ჩანს „ნინოს ცხოვრების“ მეტაფრასულ რედაქციაზე დართულ „ანდერძში“, სადაც ყურადღება გაამახვილა რამდენიმე გარემოებაზე:

ა. დაასახელა წყაროები, რომლებიც გამოიყენა თხზულების წერისას, სახელდობრ: „ქართველთა მოქცევა“ (ანუ „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“), ლეონტი მროველის „ჰანბავი მეფეთა“, საღმრთო წერილი და წმიდა მამათა ნაშრომები;

ბ. აღნიშნა საკითხავთა ნაკლი - მათში თხრობის თანმიმდევრობა დარღვეულია („წინა უკანა და უკანა წარ“); ამის გამო წასაკითხად მოსაწყენია, მოსასმენად კი „უხმარ და ვერ საცნაურიო“.

გ. იქვე ავტორი იუწყება მიზეზს: „ამის პირისათვის დაფარულად მდებარე იყო“ და ნინოს ხსენების დღეს მისი ღვაწლის მოთხრობას გვერდს ვუვლიდითო.

დ. გვამცნობს მოკლე შინაარსს: მოთხრობილია წმიდანის ცხოვრება „ლიტონითა სიტყვთა“, ამბავთა თანმიმდევრობის დაცვით („შემდგომითი შემდგომად“) – ჯერ აღზრდა მშობლებთან, მერე მიმოსვლა, შრომა, ღვაწლი, ქადაგებანი და სასწაულნიო.

ე. ბოლოს დასძენს, ეს ყოველივე როგორ აღწერა: ამბისათვის „არცა შემიმატებია, არცა დამიკლია, არამედ ძალი სიტყვისაჲ და გამოცხადებაჲ საქმისაჲ მოკლედ და მარტივად წარმომითქუამს და მრავალ-კეცსა და ამასვე თანა აღრეულობასა ჰანბავისასა თანაწარხდით ვარ“. თუ სადმე თხრობისას სიტყვათა გადაბმა იყო საჭირო, ამ შემთხვევაში ვიხმარე წმიდათა მიერ თქმული ფრაზები და გამოთქმებიო.

ბოლო პუნქტიდან იქმნება შთაბეჭდილება, თითქოს არსენმა აიღო „ნინოს ცხოვრების“ ძველი რედაქცია და მასში მოთხრობილი ამბები დაალაგა მექანიკურად, ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით. შრომის შინაარსობრივი შესწავლიდან ირკვევა, რომ მას დაუწერია სრულიად ახალი, ორიგინალური თხზულება.

კ. კეკელიძე წერს: „ენაწვლიანობა, რომელიც მეტაფრასებს ასე ახასიათებს, იმას მიზნად არ დაუსახავს; მართალია ისიც, რომ არ დაუკლია მისთვის; რაც ძუელსა შინა ეწერა, ის სავსებით ამოუწურავს, მაგრამ ვერ დავეთანხმებით ავტორს, როდესაც ამბობს, რომ ძუელისათვის არა შემიმატებია რაო. შემატებული მას ბევრი აქვს როგორც ფაქტობრივი მასალა, ისე განყენებული მსჯელობა, ლოცვა და საუბარი ამა თუ იმ საგნის შესახებ“.

ამასვე აღნიშნავს ქ. ცხადაძე: „არსენ ბერს პირველი ორი რედაქცია ლიტერატურულად დაუმუშავებია, შეუვსია, შეუსწორებია სხვა წყაროებიდან მოპოვებული მასალებით და მოუცია ახალი რედაქცია „ნინოს ცხოვრებისა“. იგი ატარებს მეტაფრასტული აგიოგრაფიის ყველა ნიშანს. მასში ავტორი

აყალიბებს თავის საკუთარ შეხედულებებს მთელ რიგ საკითხებზე, რომლის გადაჭრა-გადაწყვეტასაც იძლევა ძირითად ნაწილში. დამატება (იგივე დასკვნა) აგრეთვე შეიცავს სხვადასხვა წყაროდან ამოკრებილ ისტორიულ ამბავთა თხრობას“.

არსენის ტექსტები გავრცობილია ახალი მოტივებით, პასაჟებით, შესავალითა და დანართით; ამასთან იგი შემოკლებულიცაა: ავტორს ძველი რედაქციების ზოგიერთი ისტორიული რეალია უარუყვია, ამოუღია სომხური ტენდენციის მაუწყებელი ადგილებიც, რადგანაც XI-XII საუკუნეების ოფიციალური საეკლესიო თვალსაზრისით, რომელიც კატეგორიულად უპირისპირდება მონოფიზიტურ -გრიგორიანულ სარწმუნოებას, ქართველი განმანათლებლის ურთიერთობა სომხებთან მიუღებელი იყო.

ძველი შედგება სამი ნაწილისაგან – შესავლის, ნინოს ცხოვრების შემცველი მოთხრობისა და დანართისაგან, რომელსაც უძღვის სათაური „ესეც წაურთე ყოველი, რამეთუ შუენიერ არს, საყურელნო, და სატრფიალო მსმენელთათვს“, და ერთვის ანდერძი. ამათგან შესავალი და დანართი მთლიანად არსენის კალამს ეკუთვნის; ძირითად ამბავშიც რამდენიმე პასაჟი ჩართულია სხვადასხვა ლიტერატურული წყაროდან.

თხრობა იწყება ქვეყნად იესო ქრისტეს მოვლენისა და მისი მესიანური მოღვაწეობის აღწერით. სხარტად გადმოცემულია მაცხოვრის შობა ქალწულისაგან, აღზრდა, ნათლისღება, სასწაულნი და ქადაგებანი, სიკვდილი, აღდგომა და ზეცად ამაღლება, შემდეგ – მოციქულთა მიმოსვლა და ქრისტიანული მოძღვრების გავრცელება. მასალა ამოღებულია სახარებიდან და მოციქულთა საქმიდან. შემდეგ არსენი მოგვითხრობს ანდრია მოციქულის მისიონერულ მოღვაწეობას. აქ იყენებს ექვთიმე მთაწმინდელის მიერ თარგმნილ ძეგლს – „მოსახსენებელი მიმოსვლათათვის და ქადაგებათა ყოვლად ქებულისა და დიდებულისა მოციქულისა ანდრეასი“, რომელიც მისთვის კარგად

იყო ცნობილი: ის შეტანილია არსენის მიერ გადაწერილ ხელნაწერში (H-1347). შემდეგ არსენი ეხება მოციქულთა მისიონერულ საქმიანობას; იუწყება, თუ რა ნაყოფი გამოიღო მათმა მოღვაწეობამ, იქვე იხსენიებს ქრისტიანული სჯულისათვის წამებულთ, მათ შორის გიორგის დროს კაპადუკიაში ცხოვრობდა მისივე თანამოქალაქე, ახოვანი და განთქმული მხედარი ზაბილონი (ნინოს მამა). ამ ფაქტის მითითებით მთავრდება თხზულების შესავალი. ნინოს ცხოვრებისა და მოღვაწეობის აღწერა არსებითად იმეორებს „ქართლის მოქცევის“ და ლეონტი მროველის რედაქციებს, ოღონდ, ძველ ამბავს ზოგან ამოკლებს, ზოგანაც ავრცობს, ან ამა თუ იმ ფრაზას ცვლის საკუთარი შეხედულებისამებრ. მაგალითად:

„მოქცევა ქართლისა“: „და მაშინ გამოვიდა მირიან მეფე თუალ-შეუდგამითა ხილვითა“ (გვ.118.); „მისცეს სუსანა ცოლად მისა და წარვიდეს თჳსად ქალაქად კოლასედ. და მე ოდენ ვიშეე მათგან. და იგინი არიან მშობელნი ჩემნი“ (გვ.109).

ლეონტი მროველი: „მაშინ გამოვიდა მირიან მეფე საზარელითა და თუალთშეუდგამითა ხილვითა“ (გვ. 88); „და მისცა სუსანა ცოლად ზაბილონს. და წარვიდა ზაბილონ თვისად ქალაქად კოლასტრად. ესე წმიდად ნინო, მოძღუარი ქართლისა, მათგან იშვა ოდენ მხოლოდ, თჳნიერ სხჳსა შვილისა“.

არსენ იყალთოელი: „ამისა შემდგომად გამოვიდა მეფე მირიან ებნითა და ქნარითა, და ხმითა ნესტჳსადთა და მრავლითა სახიობითა. (გვ.21). „მისცა სიხარულით დად თჳსი ცოლად ზაბილონს და წარგზავნა ქუეყნად თჳსად კაპადუკიად, რომელთაგან იშვა მხოლოდ ღირსი და ნეტარი ნინო – ხეთა კეთილთაგან ნაყოფი კეთილი და სათნოი ღმრთისადა“.

არსენს თხზულებაში ჩაურთავს ვრცელი პასაჟებიც. მაგ: ენათა განყოფა, რომელიც მოხდა ქრისტეს აღსრულებიდან მეერგასესა წელსა (საქმე მოც, თ. 2); მოციქულთა მიერ წილის ყრა, თუ ვინ სად

წავიდეს ქრისტიანული სჯულის საქადაგებლად; საქართველოს ღმრთისმშობლისადმი წილხვდომილობის იდეა.

თხზულებაში ნინოს ბიოგრაფიული ფაქტები, რომელნიც „ქართლის მოქცევის“ და ლეონტი მროველის „ჰამზავთა მეფეთა“-ში არეულ-დარეულად (წინა-უკმო) არის წარმოდგენილი, არსენს დაულაგებია ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით და მოუცია მისი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის გაბმული მოთხრობა, რის გამოც „ნინოს ცხოვრების“ მეტაფრასული რედაქცია ქართული აგიოგრაფიის ერთ-ერთი საუცხოო ნიმუშად შეიძლება ვცნოთ. მასში შემატებული პასაჟებიდან ზოგი (მაგ. ნინოს ლოცვა, ზოგადი თეოლოგიური მსჯელობანი და ზოგიერთი ისტორიული რეალიაც) არსენის ფანტაზიის ნაყოფია (ან მის საკუთარ მოსაზრებას წარმოადგენს. არსენის მიერ ჩართულ პასაჟებს ან შესწორებულ საისტორიო რეალიებს კი დიდი მნიშვნელობა აქვთ ქართლის მოქცევის ისტორიის შესასწავლად, რადგან ეს ავტორი ნინოს ცხოვრების აღწერისას ითვალისწინებდა ძირითადად იმ მასალებს, რომელთაც სანდოდ და ჭეშმარიტად თვლიდა.

„წმინდა ნინოს ცხოვრების“ არსენისეულ რედაქციაში ქართლის მოქცევის ამბავი ამგვარი თანმიმდევრობითაა გადმოცემული: თავდაპირველად ავტორი აღწერს მოციქულთა წილისყრის ეპიზოდს, რომლის შედეგადაც ღვთისმშობელს წილად ხვდა ივერიაში საქადაგებლად შემოსვლა და უფლის ნებით როგორ გადაწყდა, რომ ღვთისმშობლის ნაცვლად ჩვენს ქვეყანაში საქადაგებლად მოციქული ანდრია პირველწოდებული გამოიგზავნა. შემდგომ ახსნილია, თუ რატომ გახდა მოციქულების შემდეგ აუცილებელი წმინდა ნინოს საქართველოში საქადაგებლად შემოსვლა. მოციქულებმა ჭეშმარიტ სარწმუნოებაზე ბევრი მოაქციეს, მაგრამ მეფე და ქვეყნის უმეტესი ნაწილი კერპთმსახურების სიბნელეში დარჩა. ამ ფაქტმა განაპირობა წმინდა ნინოს ქართლში შემოსვლა და ქრისტიანობის კვლავ ქადაგება. თხზულების მიხედვით, წმინდა ნინოს საქართველოში წარმოგზავნა ასე

მოხდა: ერთხელ, როდესაც წმიდა ნინო ღვთისმშობლის ხატთან ლოცულობდა, საღმრთო ძალით ღვთისმშობლის სენაკთან იქნა აღტაცებული. მას ყოვლადწმიდა ქალწული გამოეცხადა და უთხრა: „აჰა, წარგზავნი ჩემს წილხვდომილ ჩრდილოეთის ქვეყანაში, საქართველოში. წადი სიმხნით და უშიშად და მის მკვიდრთ ჭემმარიტება უქადაგე“. შეძრწუნებულმა წმიდანმა მიუგო: „დედოფალო, როგორ შევძლებ ამას სუსტი და უსწავლელი დედაკაცი?“ მაშინ ღვთისმშობელმა მოკვეთა იქვე ამოსული ვაზის რტო, რომლისგანაც ჯვარი შექმნა, მისცა და უთხრა: „ამით დაძლევე ეშმაკის ყველა მანქანებასა და წარმართავ ქადაგებას, ხოლო მე შეგეწევი და არ დაგტოვებ“. ჩვენების შემდგომ წმიდა ნინომ იხილა, რომ ხელში ვაზის ჯვარი ეპყრა და შეძრწუნებულმა ადიდა უფალი და ღვთისმშობელი. მან პატრიარქს მოუთხრო ყოველივე ეს და ამ სასწაულის ნიშანი – ღვთისმშობლის მიერ ბოძებული ჯვარი აჩვენა. ზაფხულის დამდეგს წმიდა ნინო ჯავახეთის მთებით შემოვიდა საქართველოში. ფარავნის ტბასთან ორი დღე შეჩერდა და მეთევზურთაგან მირთმეული საკვებით ძალა მოიკრიბა. დასასვენებლად მიწაზე მიწოლილს ძილში ბრწყინვალე კაცი ეჩვენა, რომელმაც დაბეჭდილი წერილი მისცა და უთხრა: „ეს წერილი წარმართთა მეფეს მიართვი, რადგანაც აქ ამისთვის მოივლინე“. წერილის თავში რომაულად იესოს სახელი ეწერა და, როგორც მოსეს ქვის ფიცრებზე, ათი სიტყვა იყო დაწერილი. ამ სიტყვებით, რომლებსაც რ. სირამე „ქართულ დეკალოგს“ უწოდებს, დასაბუთებული იყო ქალის მოციქულებრივი მისია. თხზულებაში შემდგომ ნათვამია, რომ წმ. ნინომ ექვსი წელიწადი იცხოვრა საქართველოში: ცრემლითა და მოუკლებელი ლოცვით. მისი საშვებელი მარხვა იყო, სამოსელი – უხეში ქსოვილისა, ხოლო განსასვენებელი სარეცელი - მიწაზე დაგებული ძაძა. თხზულებაში დიდი ადგილი ეთმობა სასწაულებს, რომლებსაც წმინდა ნინო უფლის სახელით ჩადიოდა და სწორედ ამ სასწაულების შედეგი ნანა დედოფლისა და მირიან მეფის მოქცევა.

ამრიგად „ნინოს ცხოვრების“ არსენისეული რედაქცია ფრიად მნიშვნელოვანი აგიოგრაფიული შრომაა. მასში თავმოყრილია საინტერესო და ზოგჯერ უნიკალური მასალები და ცნობები ქართლის მოქცევისა და განმანათლებელთა ვინაობაზე. ამ მხრივ არსენის წვლილი ფასდაუდებელია.

თავი IV. ნიკოლოზ გულაბერისძის „საკითხავი“. ნიკოლოზ გულაბერისძის „სვეტიცხოვლის საკითხავი“ საეტაპო მნიშვნელობის ძეგლია. იგი მეტად საყურადღებო ცნობებს შეიცავს ქართველთა გაქრისტიანების ისტორიაზე. ავტორი განმარტავს, რატომ მოაქცია საქართველო ქალმა – წმინდა ნინომ და რატომ იყო საქართველოს მეფე ქალი – თამარი. ქალის კულტი, რომელიც „ვეფხისტყაოსანში“ ესთეტიკურ ფენომენად იქცა, ნათლად აირეკლა ამ თხზულებაში. ამდენად, სვეტიცხოვლის საკითხავი სახელმწიფოებრივი იდეოლოგიის გამომხატველ თხზულებად გვევლინება.

სვეტიცხოვლის საკითხავი ბევრ ისეთ ცნობას შეიცავს, რომელიც სხვა წყაროდან არ ვიცით. მაგ.: ამბავი თურქთა შემოსევისა (საბინინი 1882: 109), კოზმან ბერის ნაამბობი (საბინინი 1882:109), ცნობები ნიკოლოზის ბიძის, სვიმეონ პატრიარქისა (საბინინი 1882: 110), დავით აღმაშენებლის ჩვენება, რომელიც მას იოანე კათალიკოსისთვის უამბია (საბინინი 1882: 114-115), ეპისკოპოსთა ფიცი, რომელიც საქართველოს ეკლესიის იერარქიის ისტორიისთვის მნიშვნელოვანია და სხვა.

„საკითხავი“ საყურედღებოა წმინდა ნინოს ღვაწლის შეფასების თვალსაზრისითაც, რადგან გულაბერისძე არის თამარის ეპოქის ავტორი, რომელიც არა მხოლოდ აღწერს, არამედ აფასებს ნინოს – ქალსა და „საზეპურო ერის“ განმანათლებელს.

უნდა შევნიშნოთ, რომ წმინდა ნინოს ცხოვრების აღწერა გულაბერისძის მიზანი არ ყოფილა. ძეგლს სრულიად განსხვავებული მიზანდასახულება აქვს. კ. კეკელიძე მიუთითებს, რომ „ნიკოლოზის მიზანი ყოფილა აღეწერა ამ თხზულებაში ის

სასწაულები, რომელნიც სვეტიცხოვლის მიერ სრულდებოდა ქართველების მოქცევისას და შემდეგშიც. ვინაიდან სვეტიცხოვლის ამბავს ცენტრალური ადგილი უკავია ნინოს ცხოვრებაში, თავისთავად ცხადია, ავტორი ვერ ასცდებოდა ვერც ნინოს ცხოვრების აღწერას“ (კეკელიძე 1951:298).

გულაბერისძის თხზულების ჟანრობრივი სპეციფიკის განხილვა მჭიდრო კავშირშია ძეგლის კომპოზიციური საკითხების განხილვა-შეფასებასთან. „სვეტიცხოვლის საკითხავი“ კომპ-ოზიციურ-სიუჟეტური თვალსაზრისით თითქოს ოთხი პირობითი ნაკვეთისგან შედგება: 1. შესავალი; 2. ნინოს ცხოვრება; 3. ა) სვეტიცხოვლისა და ბ) კვართის სასწაულები; 4. სვეტიცხოვლის შესხმა (გიხაროდენი).

შესავალში ავტორი თავად გვიხსნის თხზულების კომპოზიციურ-სიუჟეტური და ლოგიკური აგების, სტრუქტურის (თხრობაში წმინდა ნინოს ხაზის ჩართვის) მიზეზს (განმარტავს „მიზეზსა ცხადყოფისასა“, საბინინი 1882:70) „სამნი ესე სამებისა წმიდისა მსახვებელნი: კათოლიკე ეკლესია, კუართი უფლისა და სუეტი ცხოველი, საუნჯესა უკუდავმყოფელსა გუანაყოფებენ, მირონსა, ვითარცა ღმერთმყოფელსა და ნათელმყოფელსა გვიწყარობენ“ (საბინინი 1882:70). ე. ი. თხზულების კომპოზიციაც ამგვარადვეა აგებული: საუბრობს კათოლიკე ეკლესიაზე, მოციქულთა ღვაწლზე, სადაც ახსენებს პეტრესა და იაკობს და ლოგიკურად გადადის ნინოზე, რომელიც არის ერთ-ერთი საფუძველი საქართველოს ეკლესიისა, მოციქულთა სწორი დედა, რომელზეც დგას ქართული ეკლესია, ისევე, როგორც ზოგადად მოციქულთა ღვაწლზე - ეკლესია. თუკი პეტრე არის კლდე, რომელზეც დაემენა ეკლესია, წმინდა ნინოც არის ის საფუძველი (თორმეტთა თანა მეთამეტე მოციქული), ის „მიზეზი“, რომელიც განაპირობებს „ქართლებრთა ამათ აღმოსავლეთის ეკლესიათა სიმტკიცეს“, ვინც არის „სულთა ჩვენთა გამომხსნელი სამოელის მონებისა და ტყუეობისაგან“. (საბინინი 1882: 71).

ძეგლის ავტორი შესავალშივე გამოკვეთს, როგორც საკითხავის შედგენის მიზანს, ისე წმინდა ნინოს ცხოვრების მონაკვეთების ჩართვას და ჩართულ მონაკვეთთა შერჩევის სპეციფიკას (შემოკლების მიზეზებს) და გვამცნობს: „რამეთუ ვინ გამოწულილვით მეძიებლობდეს დასაბამსა და ვინაობასა და სადაობასა ნეტარისა მის ნინოსასა, წიგნი იგი ხელად მიიღენ აღწერილი მოწერილობით მოთხრობისათვის ქართველთა ცხოვრებისა და მისგან გუჟყოს ყოველივე აღმავსებლად ჩუენისა ნაკლულევანებისა, ხოლო ჩუენ შესაბამად წმიდისა ამის დღესასწაულისა მხოლოდ აღმავსებლად კმა საყოფელი რეცა სულ მცირედ შემოკლებული თხრობილი მოხსენებაი ნინოსიცა აღწეროთ და შემდგომითი შემდგომად შეუდგინოთ ყოველივე ჯეროვანი გამოსაჩენელი და საცნაურყოფელი სუეტისა ცხოველისა და კუართისა საუფლოისა დიდებულებაი უგუნ-ურებისა ჩუენისაგან შესაძლებელი“. (საბინინი 1882:73). ამგვარად, ნიკოლოზ გულაბერისძემ თავადვე განმარტა მიზეზი წმინდა ნინოს ცხოვრების შემოკლებული ვერსია-რედაქციის ჩართვისა, განსაზღვრა თხრობის მიზანი, რაგვარობა, თხზულების (საკითხავის) შედგენის მოტივაცია და, ამასთანავე, მიუთითა უპირველესი წყაროც, საიდანაც ნინოს ღვაწლის წარმოჩენისას უსარგებლია.

კ. კეკელიძემ „ქართული ლიტერატურის ისტორიის“ I ტომში შენიშნა გულაბერისძის საკითხავის მსგავსება ლეონტი მროველის ძეგლთან. მკვლევრის აზრით, ნინოს მოღვაწეობა და ღვაწლი აქაც ისევეა შეფასებული და გადმოცემული, როგორც „ქართველთა ცხოვრებაში“ (კეკელიძე 1951: 298).

ჩვენი აზრით, სვეტიცხოვლის საკითხავი არის ჰომილეთიკური ჟანრის თხზულება, კერძოდ, სადღესასწაულო ქადაგება. ჰომილია, როგორც ცნობილია, სამღვდელო პირთა მიერ წარმოთქმული მოძღვრება-ქადაგებაა, რომელიც ან წინასწარ

იწერებოდა შემთხვევის მიერ, ან ქადაგების შემდეგ ჩაიწერდნენ ხოლმე.

მიუხედავად იმისა, რომ ძეგლში ჩართულია წმინდა ნინოს ცხოვრების საკმაოდ ვრცელი ეპიზოდი, ვერ ვიტყვით, რომ იქმნება წმინდანის ხატი. ავტორისთვის მნიშვნელოვანია არა წმინდა ნინოს ღვაწლის განზოგადება, არა მისი მაგალითად, სახედ წარმოჩენა, არამედ წმინდა ნინოს ღვაწლის შედეგი – „ქართლ ებრთ-ა ამათ აღმოსავლეთის ეკლესიის“ დაფუძნება. წმინდა ნინოს ღვაწლის ჩართვა თხზულებაში ემსახურება ნიკოლოზის მიზანს – სათავე დაუდოს სვეტიცხოვლის დღესასწაულს. წმინდა ნინო არ არის გულაბერისძის თხზულების ცენტრალური ფიგურა. აქ არ არის ნაჩვენები მხოლოდ და საკუთრივ ქართველთა განმანათლებლის ღვაწლი (მიუხედავად კ. კეკელიძის მითითებისა, რომ თხზულებაში მოცემულია „გააზრება და შეფასება ნინოს ღვაწლისა და მისი საქმიანობისა საქართველოში“, რასაც ცხადია, ვეთანხმებით, მაგრამ დავძენთ, რომ ამ გააზრება-შეფასებას ნიკოლოზი საკითხავის შედგენის მიზანს უქვემდებარებს (კ.კეკელიძე 1951:105).

თხრობა არც წმინდა ნინოს მოღვაწეობის პირველ დღეთა გადმოცემით (როგორც ეს საერთოდ ხდება აგიოგრაფიულ თხზულებებში, უფლის ან ღვთისმშობლის მიერ წმინდანის სამოღვაწეოდ მოწოდებით) იწყება და არც მისი გარდაცვალებით სრულდება. ძეგლში ნამდვილად წარმოჩენილია წმინდა ნინოს სახე განსხვავებულ კონტექსტში. ამ განსხვავებულ ხედვას კი გულაბერისძის მიზანი ქმნის.

თავი V. ნინოს ცხოვრების პერიფრაზი და სვინაქსარული რედაქციები. როგორც გარკვეულია, „ნინოს ცხოვრების“ პერიფრაზი XIII საუკუნის უცნობ მცხეთელ ავტორს ეკუთვნის (ქ. ცხადაძე). ეს რედაქცია წარმოადგენს არსენ იყალთოელის მეტაფრასული „ნინოს ცხოვრების“ შემოკლებულ ვერსიას.

მეხუთე თავში ასევე განხილული გვაქვს წმინდა ნინოს სვინაქსარული რედაქციები. მსგავსად ვრცელი ცხოვრების რედაქციებისა მრავლადაა ცნობილი წმინდა ნინოს ცხოვრების სვინაქსარული რედაქციებიც.

ქართულ ლიტურგიკულ კრებულებს წმინდა ნინოს სვინაქსარული ცხოვრების ოთხი რედაქცია შემოუნახავს. უძველესი რედაქციის მოკლე სვინაქსარული ცხოვრების ერთადერთი ნუსხა მოთავსებულია XI საუკუნის Sin. 4 ხელნაწერში, რომლის ტექსტი „სინას მთის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა“ გამოსცა აკად. ივ. ჯავახიშვილმა.

ეს სვინაქსარული ცხოვრება პერიფრაზულია. თავისუფალი თხრობის ფორმით, სულ რამდენიმე წინადადებით აღნიშნულია წმინდა ნინოს მოღვაწეობის ძირითადი მომენტი – „დავიწყებული ქუეყანაჲ ქართლისაჲს“ მოქცევა. აქვე გაკვრითაა ნათქვამი, რომ მიზეზი წმინდა ნინოს ქართლში სამისიონერო მოღვაწეობისა „ქართველთა ნათესავის“ ღვთისმშობლისადმი წილხვდომილობა იყო.

„ნინოს სვინაქსარული ცხოვრების“ პირველი რედაქცია საფუძვლად დადებია მეორე XIV საუკუნის ხელნაწერით ცნობილ, შედარებით ვრცელ რედაქციას. H-600 ხელნაწერში, რომელიც ნინოს ვრცელ, ჭელიშური რედაქციის სახელით ცნობილ ცხოვრებას შეიცავს, ვრცელი ცხოვრების ბოლოს მოთავსებულია ნინოს სვინაქსარული ცხოვრება და საგალობლები. ე.ი. ვრცელი ცხოვრების ტექსტს დართული აქვს ნინოს დღესასწაულის დღის სრული „განგება“. სვინაქსარული ცხოვრების ეს რედაქცია მხოლოდ ამ ხელნაწერის ნუსხითაა ცნობილი. ამ თხზულების აშკარა სვინაქსარული ხასიათის მიუხედავად, მისი ნუსხა არც ერთ ლიტურგიკულ კრებულში არ შეგვხვედრია.

დასკვნები

„ნინოს ცხოვრება“ ძალზე საინტერესოდ და ორიგინალურად გაიაზრებს და გადმოსცემს ქართული კულტურის ისტორიის ისეთ უმნიშვნელოვანეს მოვლენას, როგორცაა ქართლის მოქცევა, ანუ გაქრისტიანება. ქართლის სამეფოს, როგორც სასულიერო, ისე საერო სფეროს მესვეურებს შესანიშნავად ჰქონდათ გაცნობიერებული და ღრმად გააზრებული ქრისტიანული მსოფლმხედველობის მიღების, როგორც პოლიტიკური, ისე რელიგიურ-კულტურული არსი და მნიშვნელობა. ამის მტკიცე საბუთი კი ქართლის მოქცევის შესახებ შექმნილი თხზულებაა თავად. ეს არცაა გასაკვირი, რადგანაც გაქრისტიანება თავისი არსით გაცნობიერებული და გააზრებული ნაბიჯია ერის ისტორიაში.

საქართველო ერთ-ერთი პირველი ქვეყანაა, რომელმაც IV საუკუნის 20-იან წლებში ქრისტიანობა სახელმწიფო რელიგიად აღიარა და ეს ფაქტი უპირობოდ უკავშირდება ქართველთა განმანათლებლის – წმიდა ნინოს სახელს.

წმიდა ნინოს დამსახურება იმაში მდგომარეობს, რომ მისი ქართლში შემოსვლის დროს ქრისტიანობა სახელმწიფო სარწმუნოებად გამოცხადდა. მისი ქადაგების შედეგად სამეფო კარის წევრებთან ერთად მთელი ერი მოექცა ახალ სარწმუნეობაზე. ამის გამო ითვლება იგი ქართველთა განმანათლებლად და მოციქულთა სწორად.

საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია წმიდა ნინოს ქართველთა განმანათლებლად და მოციქულთაწორად მიიჩნევს. ქართული წყაროები მას „ქართლის მაცხოვრად“ და „დედად ქართველთა თემისაჲს“ უწოდებს.

საქართველოს ეკლესია ქართველთა განმანათლებლის დღეს წელიწადში ორჯერ აღნიშნავს: პირველ ივნისს, მისი საქართველოში შემოსვლისა, ხოლო ოცდამეხუთე იანვარს – წმიდა ნინოს მიცვალებისა.

ყოველი ახალი ეპოქა ახლებურად გადაიაზრებდა წმიდა ნინოს ღვაწლს, და, შესაბამისად, იქმნებოდა „ნინოს ცხოვრების“ ახალ-ახალი რედაქციები, რომლებიც თავისებურად პასუხობდნენ სხვადასხვა ეპოქის მოთხოვნილებას. ქართველთა განმანათლებლის, წმიდა ნინოსადმი მიძღვნილი წერილობითი წყაროები მრავალმხრივი და მრავალფეროვანია. მათი მრავალმხრივობა იმითაა განპირობებული, რომ ქართული წერილობითი წყაროების გარდა, მის შესახებ ცნობები დაცულია ადრეული ხანის უცხოურ წერილობით წყაროებში. თავის მხრივ, ქართული წყაროების მრავალფეროვნება იმაში გამოიხატება, რომ ჩვენამდე მოაღწია ქართველი განმანათლებლისადმი მიძღვნილმა ჰაგიოგრაფიული თხზულების რამდენიმე რედაქციამ, რომელიც სხვადასხვა საუკუნით თარიღდება.

„ნინოს ცხოვრების“ რედაქციებს შორის მიმართებები ასე შეიძლება წარმოვადგინოთ:

1. უძველესი რედაქციები „მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ ტექსტშია თავმოყრილი:

ა) მოკლე „ნინოს ცხოვრება“, რომელშიც, თავის მხრივ, ნახსენებია გრიგოლ არქედაიკონის უფრო ადრეული „მოკლე ქართლის მოქცევის“ წიგნი;

ბ) ვრცელი „ნინოს ცხოვრება“, ძირითადად, წმ. ნინოს მონათხრობს ემყარება და წარმოადგენს წმ. ნინოს თანამედროვე მოღვაწეების – სიდონიას, აბიათარ მღვდლის, პეროჟავრი სივნიელის, სალომე უჯარმელის, იაკობ მღვდლის, სუჯი დედოფლისა და მირიან მეფის თხზულებათა (მოგონებათა) კრებულს.

2. ლეონტი მროველის „ნინოს ცხოვრება“ ემყარება „მოქცევაჲ ქართლისაჲში“ შემავალ ორივე ტექსტს – „ნინოს ცხოვრების“ მოკლე რედაქციას „ქართლის ცხოვრების“ შემდეგნეული ქრონოლოგიური პარადიგმის ფუნქციას აკისრებს და სათანადო ადგილებში შეაქვს ჩანართები ვრცელი „ნინოს ცხოვრებიდან“.

3. არსენ იყალთოელის „ნინოს ცხოვრება“ ქართველთა განმანათლებელი ქალწულისადმი მიძღვნილი პირველი მეტაფრასული თხზულებაა, რომელშიც გასწორებულია „მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ და ლეონტი მროველის „ნინოს ცხოვრების“ ძირითადი ნაკლი (რაზეც ავტორი თავად მიუთითებს) – თხრობის ქრონოლოგიური სწორხაზობრიობის უქონლობა. გარდა ამისა, არსენი ტექსტს ამდიდრებს ქართლის მოქცევისადმი მიძღვნილი სხვა თხზულებების ცნობებით.

4. ნიკოლოზ გულაბერისძის „საკითხავი“ ჰომილეტიკური თხზულებაა, რომელშიც დასმულია თამარის ეპოქის საქართველოს საზოგადოებრივი აზრისთვის ნიშანდობლივი საკითხები, როგორცაა: ქალის მოციქულობა და გამეფება, საქართველოში დაუნჯებული ქრისტიანული სიწმინდეები და მათგან მომდინარე სასწაულები. შესაბამისად, ნაწარმოებში აღწერილ სასწაულებს, რომელთა ნაწილიც სრულიად უცხოა „ნინოს ცხოვრების“ სხვა რედაქციებისთვის, კონცენტრირებულია სამი სიწმინდის – სვეტიცხოველის, საუფლო კვართის და ჯვარი პატიოსანის გარშემო.

5. „ნინოს ცხოვრების“ პერიფრაზი წარმოადგენს არსენ იყალთოელისული ტექსტის შემოკლებულ ვერსიას.

6. ნინოს ცხოვრების პირველ სვინაქსარულ რედაქციაში წმ. ნინოს ღვაწლი წარმოჩენილია ღვთისმშობლის წილხვდომილობისა და მოციქულთა ქადაგების კონტექსტში. უფრო ვრცელია მეორე სვინაქსარული რედაქცია, რომელიც XIV საუკუნით თარიღდება.

განხილული ძეგლების მიზანია წარმოჩნდეს წმიდა ნინოს მოციქულებრივი ღვაწლი და ქართლის მოქცევის მნიშვნელობა.

Batumi Shota Rustaveli State University
Faculty of Humanities
Georgian Philology Department

With the right of manuscripts

Ketevan Davitadze

Editions of "St. Nino's Life"

Speciality: Literary Studies

**Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
PhD Degree of Philological Science**

SYNOPSIS

Batumi
2018

Dissertation has been performed in the Department of Georgian Philology, Humanitarian Sciences Faculty of Batumi Shota Rustaveli State University

Scientific Advisor:

Ramaz Khalvashi, Doctor of Philological Sciences,
Professor of Humanitarian Sciences Faculty of Batumi
Shota Rustaveli State University

Reviewers:

Elguja Makaradze - Doctor of Philological Sciences,
Associate Professor,

Shota Zoidze - Doctor of Philological Sciences,
Emeritus Professor, Chief Researcher of Niko
Berdzenishvili Institute

Lela Kukuladze - Doctor of Philological Sciences,
Associate Professor

Defense of the Dissertation will be held on December 7, 2018 at 5 o'clock at the meeting of the Dissertation Council of Humanitarian Sciences Faculty, at the following address: Batumi 6010, Ninoshvili Str. N 35, the first building of the University, Auditorium №37

The content of the Dissertation work can be accessed at the Library of Batumi Shota Rustaveli State University.

Natela Phartenadze - The secretary of the Dissertation Board,
Doctor of Philology, Associate Professor

Introduction

The subject of the research and the relevance of the Paper.

Christianity has left an indelible mark on the history of mankind. It became the basis of many historical events and facts. This religion with its ideology predetermined the future and political life of many people and countries, including Georgia and the Georgian people as well.

IV century AD is one of the most important periods in the history of humanity. After the crucifixion of God, the Christian religion, which was founded on the day of Pentecost, suffered many torments, persecutions and humiliations during the first three centuries of its history. Therefore, a new phase in the history of mankind has begun since IV century AD, when Christianity became the state religion in different countries.

Georgia is one of the first countries which recognized Christianity as the state religion in the 20s of the IV century, and this fact is undoubtedly associated with the name of St. Nino, who spread Christianity in Georgia.

The Georgian Church is Apostolic, because the Apostles spread Christianity. The preaching of the Apostles is one of the main principles of autocephaly. In Kartli (Iberia) Christianity was declared as a state religion during the reign of the king Mirian. The Georgian Church was subordinated to the Antiochian Church and gained independence (autocephaly) later, during Vakhtang Gorgasali's reign. This fact was confirmed by the VIII Ecumenical Council of Constantinople (680 BC): "Brdzanes esret tsnidisa eklesiisa sakartvelosatvis, romel ars tsmida mtskheta, rata ikos stsor pativita vitartsa samotsikulo katolike eklesiani" (the autocephaly of the Georgian church was recognized by the order of the Holy Church of Constantinople). (Chapter I: 232; Goiladze 1991: 189).

However, it is unclear why St Nino entered Georgia if the apostles spread Christianity themselves. The answer to this question was sought in ancient times as well. So, still Ephraim noticed some inconsistencies

regarding this issue. He tried to explain the reason of such an inconsistency. In his opinion, after the Apostles, people have forgotten the doctrine of Christ and turned to paganism. Ephraim notes that the similar fact took place in Greece as well. "Vidre zhamtamde meored pavled zatsit tsodebulsisa didisa Kostantinesta" (It was St Konstantin who helped the Emperor to spread Christianity throughout the empire). According to Ephraim, the Lord did not leave Georgia and sent St. Nino to preach again. "Upalma artsa chuen mtsireni dagtevena uguatsad, aramed esret ganago kualad armotsodebai chueni".

St. Nino's merit is that Christianity has been declared a state religion after she entered Kartli. As a result of her sermons, together with the members of the royal family, the whole nation adopted Christianity. Therefore, she is considered to be the Enlightener and the Apostle of the Georgians.

Another important fact is that the Georgians's Enlightener is a woman. As far as we know, this is the only case in the history of the Christian world. On this occasion, the famous Kartvelologist, Bernard Utie noted: "Georgia is really incomparable because your Mother, your Enlightener, your Apostle is a woman, St. Nino; as far as I know, it happened only once in the history of the world, and it happened in Georgia." The public figure of the second half of XII century, the Catholicos-Patriarch Nikoloz Gulaberisdze (1150-1177) also paid attention to the above mentioned fact. He tried to answer the question: "...kholo pirvelad ese sadziebeli ars, tu raistvis ukue dedakatsi achina da tsarmoavlina gmertman chuenda mimart?" (Why did God choose woman to accomplish this goal and not a man?) According to Nikoloz Gulaberisdze, one of the factors that caused christianization of Kartli by St. Nino, was the Virgin Mary's interest. The Mother of God wanted to convert this country to Christianity herself, but the Lord decided to send the Apostle St. Nino to deliver Christianity instead of her.

There are multilateral and diverse writing sources dedicated to St. Nino. Such a variety is caused by the fact that, besides the Georgian written sources, the similar information can be found in the earliest foreign written sources. On the other hand, the diversity of Georgian sources can be explained by the existence of several editions of the hagiographical work dedicated to the Georgian enlightener, which date back to different centuries.

The goals and objectives of the paper are to present St. Nino's contribution to the history of Georgian Hagiography. Each new epoch reinterpreted the life of St. Nino in a new way, the new editions of "Nino's life" were created; they responded to the demands of different epochs in their own way. The research aims to identify the main cycles of "St. Nino's Life" and to analyze various editorial changes made to these cycles.

The scientific novelty and significance of the research: The Paper presents the peculiarities of each edition of St. Nino's life with the Hymnographical completeness. Along with the scientific value, the thesis has a pedagogical purpose as well; it will be useful for students and undergraduates.

Research Methodology - is based on comparative research method, that establishes the relationship of a literary text to other artistic texts included in different cultural contexts. The use of this method allowed us to analyze the peculiarities of the editions of "Nino's Life" by comparing, contrasting, and generalizing the texts.

We also used the intertextual theory in analyzing the editorial peculiarities of various texts. The method of hermeneutic research has been applied for interpreting the individual realities of hagiographic texts.

The structure and content of the research: The Dissertation Paper consists of the Introduction, five chapters and the Conclusions. It is

accompanied by a list of used literature. The objectives, tasks and problem solving logic are based on the following structure of the thesis:

Chapter I “The Composition And Structure of “The Christianization of Kartli“;

Chapter II "Nino's Life" by Leonti Mroveli;

Chapter III "Nino's Life" by Arsen Ikaltoeli;

Chapter IV “Readings” by Nikoloz Gulaberidze;

Chapter V The Periphrasis of Nino's Life and Svinixar Editions;

Main Conclusions;

Bibliography.

SYNOPSIS

Chapter I–“The Composition And Structure of “The Christianization of Kartli“–deals with the oldest Georgian historical source, which narrates about St. Nino's life. It is known under the name of “The Christianization of Kartli“(„Moktsevai Kartlisais“).This ancient monument has been the focus of the general public from the day of its discovery and publication.

“The Christianization of Kartli“ consists of two paragraphs: Paragraph 1 - “Chronicles” narrates about the history of Kartli from IV century AD until IX century in the form of chronicles. As the “Chronicles” reflects only a few facts from the life of St. Nino, it is called a small edition of “St. Nino's life”.

However, "St. Nino's Life" is much more fully illustrated in Paragraph 2 - "The Christianization". That is why it is known as a complete edition. These editions slightly differ from each other.

"The Christianization of Kartli" came to us in the form of four manuscripts. Among them there are: the **Shatberdian** (copied in Shatberdi Monastery in southern Georgia), the **two Sinai** editions (rewritten on Mount Sinai), which belong to X century, and the **Chelishi** manuscript (stored in Chelishi Monastery), which dates back to XIV

century. The above manuscripts of **"The Christianization of Kartli"** are the independent from each other editions.

The oldest manuscript of the work, dedicated to the Georgian Enlightener's activity, dates back to X century, although, it does not mean that the work itself was written during this period. It must have been created before. For a long time in Georgian Historiography there was a prevailing opinion that **"The Christianization of Kartli"** is a monument, written in IX century. Even today, a great deal of scientists shares this opinion. As evidence, they lead the fact that the narration in the chronicle of the "Christianization" ends with IX century and, therefore, the life of St. Nino is dated back to this century as well.

According to recent textual studies, **"The Christianization of Kartli"** was not written in IX century, as it was previously thought, but during St. Nino's activity, what is closer to reality. However, as the researchers point out, the authentic text has not come to us, because "St. Nino's Life" has undergone significant changes.

Naturally, the non-existence of originally created monument **"The Christianization of Kartli"** hinders the establishment of the similarity quality of the four manuscripts with the original. Moreover, despite the research of several generations of scientists, there is still no common opinion not only about the exact date of writing the original of **"The Christianization of Kartli"**, but also the sequence of writing individual chapters, included in it, is unknown as well.

It is obvious that **"The Christianization of Kartli"**, describing that the Christianity became the state religion in the Kingdom of Kartli, could not be written earlier than 20-es of IV century, as presumably during this period of time Kartli was converted to Christianity.

Thus, the original version of **"The Christianization of Kartli"** should be considered to be written in the first half of the IV century and in the period of time between the IX-X centuries.

However, such an opinion cannot be either absolutely correct. First of all, as we have already mentioned, **“The Christianization of Kartli”** consists of two optional chapters - **“Chronicles”** and **“Nino's Life”**. According to the opinion established in Georgian Historiography after a thorough study of the monument, not only the both chapters of it must be written at different times, but also the individual texts or component sections of each chapter must have the editions of different years. Moreover, there is no single idea whether the two chapters were joined together. Wherein, one group of scholars considers **“The Christianization of Kartli”** as a single work. As we can see, there is a variety of opinions.

The version of the latest date for the creation of the first edition of **“The Christianization of Kartli”** belongs to I. Javakhishvili. According to his observation, the monument was created in IX century.

This point of view was shared by K. Kekelidze and Ts. Kurtsikidze as well. (see p. 67).

The different opinion, related to the mentioned issue, is offered by P. Ingorokva. According to him, the original version of Chapter II **“St. Nino's Life”** of **“The Christianization of Kartli”** was written in VIII century (see 12, p.525).

According to the first publisher of the monument E. Takaishvili, the fact that the narration in the chronicles begins with the establishment of Kartli statehood and continues until the reign of Stefanos II, i.e. the second half of VII century, and only after this there comes the dry list of the Eristavi and the Catholics, indicates that the estimated time of the initial creation of **“The Christianization of Kartli”** is the second half of VII century. The idea that **“Chronicles”** were written in the second half of VII century, was shared by P. Ingorokva and M. Lortkipanidze.

However, the dissenting point of view belongs to S. Kubaneishvili. In his opinion, the creation of the above work is related to the **“honest cross”** celebration and the construction of the Jvari Temple (built at the

end of VI century at the time of Stepanoz I), appropriately, the work could not have been written before VI century.

At the end of XX century in the Georgian Historiography the issue, related to the date of writing "**The Christianization of Kartli**", still re-emerged in the foreground. The researchers again highlighted the high level of cultural-historical value of "**The Christianization of Kartli**", as it was not only the oldest monument of Georgian historiography, but the date of its creation was also associated with the spread of Christianity in Kartli according to the newly conducted researches.

This point of view is considered by Z. Aleksidze: "... probably, the history of Kartli was originally written before the death of Mirian King and it was called "The Christianization of Kartli". It included the dry chronicles of creation of the Kartli Kingdom, the construction of Mtskheta, the list of pagan kings and the extensive story of Christianization of Kartli by St. Nino. Such a structure accurately illustrates the model of traditional church history and chronicles. It seems that later, some other chapters were added to "The Christianization of Kartli", while the title remained the same. At the end (30-es of IX century) the list of the Eristavi and the Catholics must have been attached to it. At the same time, there would have been created a proto edition, from which the Shatberdi and Chelischki editions appeared later, and which united "Chronicles" and "Nino's Life" under the title "The Christianization of Kartli"..."

The version of "**The Christianization of Kartli**" to be created in IV century is shared by: Iv. Lolashvili (see. 24, p.439); G.Kuchukhidze (see. 25, p.129); G. Giorgadze (see. 26, p. 156); S.Gogitidze (see. 27, p.40).

As we can see, the date of the alleged writing of the original edition of the ancient monument "**The Christianization of Kartli**", includes itself a fairly wide (IV-IX centuries) period of time.

However, the only thing that all the scientists agree with is the fact that there is a trace of not one edition in the work. The monument

created around the time of Christianization of the Kartli Kingdom, was edited at least twice (in VII and IX centuries); together with the unchanged narration about the Christianization of the Kartli Kingdom the unknown editors added the dry list of the Eristavi and Catholics. In this way, the "so-completed" monument became the basis for the creation of many other historical works ("Kartli's life" and others).

Chapter II - "Nino's Life" by Leonti Mroveli—deals with the edition by the historian Leonti Mroveli, dating back to the second half of XI century; it is included in "Kartli's Life".

"The Life of Georgian Kings and First Clergymen and Relatives" narrates about the story of the enlightener Nino, related to the activity of Mirian King. Leonti Mroveli's edition is a peculiar alteration of the Shatberdi-Chelischki one.

According to "Kartli's Life" by Mariam Queen and Ana Queen, "Archil's Torture", "Life of Kings" and "The Christianization of Kartli by Nino" are written by Leonti Mroveli.

Unfortunately, the information about Leonti Mroveli's life and activity has not reached our days. It is noteworthy, that one of the manuscripts of the Athos Iberian Monastery (N61) mentions the name of "the Archbishop Leonti Miroveli", although, there is no other information about him. We cannot even reliably say that the historian and Leonti Mroveli, mentioned in the Athos' manuscript, are the same person. The cross of Trehvi's stone, dating back to 1066, confirms that the Ruisi Bishop Leonti lived in the second half of the eleventh century.

We can only approximately determine the time in which the historian worked.

Leonti uses "**The Christianization of Kartli**" and the **Shatberdian "St.Nino's Life"**, he mentions the preaching of Andria and Svimon Kananeli in Georgia. Due to this fact, Leonti Mroveli could not live before XI century.

Leonti Mroveli's work "The Life of Georgian Kings and First Clergymen and Relatives" did not come to us in its original form. As a result of rewriting, "The Life" has been quite damaged over the time.

The work of Leonti Mroveli is divided into two parts: the first one includes the pagan times of life of the Georgians "**First Clergymen and Relatives and Kings**"; the second one reflects the period of time beginning with **Mirian King's reign and ending with Vakhtang King**.

"The Christianization of Kartli" and "St. Nino's Life" by Leonti Mroveli almost literally repeat the Shatberdian "St. Nino's life". The only difference is that narration in Leonti Mroveli's work is given in the third person.

The Catholicos Arsen quite rightly remarked about St. Nino's life described both in Shatberdian work and by Leonti Mroveli: „mravalketsa da masve tanaagreulobasa hambavisasa mkitkhveli ver asdis, orive natsarmoebi mkitkhveltatvis friad satskino iko da msmeneltatvis ukhmar“ (the both works were quite boring for readers).

Chapter III – “Nino's Life” by Arsen Ikaltoeli - explains that the lack of both editions (the absence of chronological sequence, related composition) has been taken into consideration by Arsen Ikaltoeli, as a suggested author of a new metaphrastic edition of XII century. With a great patriotism he has created a historic literary document, which contains interesting and sometimes unique information about the Christianization of Kartli and its enlighteners.

In the Shio-Cave Arsen Ikaltoeli, i.e. Arsen Beri wrote an original hagiographical work about the life and work of Nino Enlightener.

At the end of the edition of “Nino's Life”, Arsen Beri characterizes a religious situation created in Georgia after the sermons of the Apostles: „Mefe kartveltai da umravlesi kerdzo kuekanisa chrdiloisai dashta masve sibnelesave da satstursa kerptmsakhurebisasa“, (The Georgian King and the northern parts of Kartli came out of the darkness and cast off the

shackles of paganism); in its turn, this circumstance entailed the necessity of Nino's missionary activity.

This great factor was caused by the following circumstances:

For centuries the Georgian intelligentsia was interested in the history of the Christianization of Georgia and tried to find out the names of the missionaries who preached the religion of Christ for the first time. This issue was affected even in the period of early feudalism, when the fragmented records already existed, but there was not a coherent story about Kartli's conversion to Christianity. That is why the patriotic attitude of the clergy was gradually permeated with the idea that the old recordings should be gathered together and the history of Christianization of Georgia (how the Georgian people were converted to Christian faith, who was the first Georgian Christian king or who were the enlighteners) should be rewritten.

Thus, in IX century there was created a monument "The Christianization of Kartli", which reflects the political and spiritual life of the Georgian people, narrates the story of previous Georgian kings, Mirian King and Nino Enlightener. In the second half of XI century, on the basis of this work a historian Leonti Mroveli wrote a new story about the life and activity of St. Nino - "The Christianization of Mirian King by Nino the Apostle, the Saint and Holy Mother of Kartli" and included it into his historical work "The Life of the Kings". However, none of these works represent Nino's biography in a chronological order: from her death to birth. Because of the fragmentation, the reading of the Shatberdi-Chelishian (i.e. "The Christianization of Kartli") and Leonti Mroveli's editions was impossible on Nino's day of commemoration.

That's why the Georgian theological writing faced a new task: to write a story about Nino's life that would satisfy the artistic taste of the Georgian intelligentsia of XII century, would be used in liturgical practice, would not distort the historical reality and would not contradict church censorship. The clergymen of the Shio-Cave Monastery offered to

perform it to Arsen Beri (Ikaltoeli). So, he fulfilled this request with great zeal: he wrote a new edition (with original structure) of Nino's Life, which dominates the previous editions by its literary and historical values. The author has attached a remarkable testament to his work, where he pays attention to the following circumstances:

a. he names the sources used during writing the work, namely: "The Christianization of Kartli"), Leonti Mroveli's "The Life of Kings", the Holy Scriptures and the works of Holy Fathers;

b. he marks the shortcomings of the stories - the sequence of narratives is violated in them, so, their reading is boring and their listening is not interesting;

c. he explains the reason: "As they were unclear and difficult to understand, they were not read on Nino's day of commemoration.

d. he tells a brief content: the book narrates about the life of the saint in accordance with the sequence of stories - beginning with the birth and life with parents, then travelling, labor, activity and sermons;

e. at the end of the story he tells how he has described everything: "I neither wrote anything superfluous, nor missed anything, I was honest and briefly and simply gave you a true story. If there was a need, I used the phrases and expressions of the Saints".

The last part gives such an impression that Arsen Beri took the old edition of "Nino's life" and mechanically arranged the stories in it in a chronological order. From the content of the work it becomes clear that he has copied an original work.

K. Kekelidze and K. Tskhadadze note, that Arsen Beri has literally processed the first two editions, corrected them by materials obtained from the other sources and issued a new edition of "Nino's Life". It conveys all the signs of metaphrastic Hagiography. The author presents his own ideas on a number of issues, which solutions are provided in the main part. The conclusion includes the historical stories from different sources as well.

Arsenian texts are penetrated with new motives, passages; they include an introduction and an appendix as well; at the same time they are compressed: the author refused some historical realities of the old editions and took away the Armenian tendency, as according to the official ecclesiastical view of XI-XII centuries, which categorically opposed monophysical - Gregorian religion, the relationship of the Georgian Enlightener with Armenians was unacceptable.

The monument consists of three parts –an Introduction, stories about Nino's life,an Appendix and a Will. Among them the Introduction and the Appendix are completely written by the author himself; several passages are involved in the main plot.

The narration begins with a description of Jesus Christ's birth and his Messianic activities. The author draws a detailed picture of the birth of Christ from the Virgin Mary, his upbringing, christening, miracles, sermons, death, resurrection and ascension, then the appearance of the Apostles and the spread of the Christian doctrine. After this, Arsen Beri narrates about the missionary activity of the Apostle Andrew. He uses a well-known to him work translated by Eftvime Mtatsmindeli(H 1347). Then, Arsen Beri refers to the missionary activities of the Apostles and mentions the Christian martyrs, among whom there was a citizen of Cappadocia, a famous rider Zabilon (Nino's father).

The introduction of the work ends with the reference to this fact. The description of Nino's life and activity substantially repeat the editions of "The Christianization of Kartli" and Leonti Mroveli's work, but some of the old stories are shortened, i.e. some of phrases have been altered at the author's own discretion. For example:

"The Christianization of Kartli": „Da mashin gamovida Mirian mefe tual-sheudgamita khilvita“. (p.118.) „Mistses Susana tsolad misa da tsarvides tvisad kalakad Kolaased. Da me oden vishev matgan. Da igi{ni} arian mshobelni chemni“. (p.109).

Leonti Mroveli: „Mashin gamovida Mirian mefe sazareleta da tuatsheudgamita khilvita“. (p.88). „da mistsa Susana tsolad Zabilons. Da tsarvida Zabilon tvisad kalakad Kolastrad.Ese tsmidai Nino, momdzguari Kartlisa, matgan ishva oden mkholod, tviniere skhvisa shvilisa“.

Arsen Ikaltoeli: „Amisa shaemdgomad gamovida mefe Mirian ebni da knarita, da khmita nestvisaita da mravlita sakhiobita. (p.21). „Mistsa sikharulit dai tvisi tsolad Zabilons da tsargzavna kueknad tvisad Kapadukiad, romeltagan ishva mkholod girsi da netari Nino – kheta ketiltagan nakofi ketili da satno gmrtisai“.(p.13).

Arsen Ikaltoeli uses extensive passages in his work. For instance: the division of languages, which took place in the year of Christ's crucifixion (Acts of the Apostles, ch.2); the draw among the Apostles(whereto go to preach the Christian doctrine); Georgia - the Virgin Mary's draw.

The biographical facts from Nino's life, unorderedly presented in "The Christianization of Kartli" and Leonti Mroveli's "The Life of Kings", are arranged in the chronological order by Arsen Ikaltoeli and represent a completed work that is one of the brilliant hagiographical monuments of Georgia. Some of the passages in it (eg. Nino's prayer, general theological considerations and some historical realities) are the fruit of Arsen Ikaltoeli's fantasy (or his own opinion).

Arsen Ikaltoeli's passages or amended historical realities are of great importance for the study of the history of Kartli's Christianization, as, describing Nino's life, the author took into account mainly those materials that he believed were reliable and true.

Thus, Arsen Ikaltoeli's edition of "Nino's life" is a very important hagiographical work. It contains interesting and sometimes unique materials and information about the Christianization of Kartli and the Enlighteners. In this regard Arsen's contribution is priceless.

Chapter IV - "Readings" by Nikoloz Gulaberisdze—considers "Svetitskhoveli's Readings", a monumental script written by Nikoloz Gulaberisdze.

Gulaberidze's work contains the most noteworthy information about the history of the Georgians' Christianization. The author explains why Christianity in Georgia was converted by a woman named St. Nino, and why a Georgian queen was also a woman named Tamar. A woman's cult, which has become an aesthetic phenomenon in "The Knight in the Panther's Skin", is clearly reflected in this work as well. Thus, "Svetitskhoveli's Readings" expresses a state ideology. "Svetitskhoveli's Readings" contains such references that do not exist in other sources. For example, *The story of the Turkish invasion* (Sabinin 1882: 109), *Kozman Beri's stories* (Sabinin 1882: 109), *Nicholoz's uncle, Svmeon Patriarch* (Sabinin 1882: 110 -115), *a vision of David Agmashenebeli, which he told to John Catholic* (Sabinin 1882: 114 -115), *the bishop's oath, which is important for the history of the Georgian hierarchy*, etc.

"Readings" is also important from the point of view of assessing the contribution of St. Nino, since Gulaberisdze is the author of the Tamarian era, who not only describes, but also highly appreciates Nino as a woman and an enlightener. At the same time, we should note that the description of St. Nino's life was not Gulaberisdze's goal. The monument has a completely different purpose.

K. Kekelidze points out that "Nikoloz Gulaberisdze's goal was to describe the miracles that were performed by the Svetitskhoveli during the Christianization of the Georgians and after it. Since the story of Svetitskhoveli occupies a central place in Nino's life, it is clear that the author could not help but describe Nino's life as well" (Kekelidze 1951: 298). The analysis of the genre specificity of Gulaberisdze's work is closely linked to the review-evaluation of the composite issues of the monument. From the plot-compositional point of view, "Svetitskhoveli's Readings" consists of four conditional segments: 1. Introduction; 2. Nino's

life; 3. a) Svetitskhoveli and b) Miracles of a Robe; 4. Christianization of Svetitskhoveli (Hairretism / Jubilation).

In the Introduction, the author explains the reason for the composition-plot and logical construction and structure (Nino's line in the narrative) of the work("Reason for Evidence", Sabinin 1882: 70): „Samni ese samebisa tsmidisa msakhvebelni: katolike eklesia, kuarti uflisa da sueti tskhoveli, saunjesa ukudavmkofelsa guanakofeben, mironsa, vitartsa gmertmkofelsa da natelmkofelsa gvitskaroben“ (Three of these saints are: the Catholic Church, the Lord's rope and the Svetitskhoveli).

Therefore, the composition of the work is constructed in the following way: the speech is about the Catholic Church, the contribution of the Apostles, where Peter and Jacob are mentioned, then the author logically proceeds to Nino, who is one of the founders of the Georgian Church. If Peter is a “rock” on which the church has been built, St Nino is the “foundation” (the thirteenth Apostle), the "reason" that causes the strength of the eastern churches of the Georgians, the Savior who releases from slavery". (Sabinin 1882: 71).

The rope story, where the miracle happened for the first time, is organically connected with St. Nino. Thus, the compositional structure of “Svetitskhoveli's Readings” is the following: **1. Introduction; 2. Establishment of the Catholic Apostolic Church in Kartli (St. Nino's Life - The Story of the Rope; The Miracles of the Sveti and the Svetitskhoveli); 3. The Christianization of Skvetitskhoveli (Hairretism).**

From the very beginning the author reveals the purpose for writing a work, the involvement of facts from St. Nino's life, as well as the specifics of the selection of the involved facts: „Rametu vin gamotsulilvit medzieblobdes dasabamsa da vinaobasa da sadaobasa netarisamis ninosasa, tsigni igi khelad miigen agtserili motserilobit motkhrobsatvis kartvelta tskhovrebisa da misgan geutskos kovelive agmavsebelad chuenisa naklulevanebisa, kholo chuen shasabamisad tsmidisa amis dgesastsaulisa mkholod agmavseblad kma sakofeli retsa sul mtsired

shemoklebuli tkhrobili mokhsenebai ninositsa agvtserot da shemdgomiti shemdgomad sheudginot kovelive jerovani gamosacheneli da satsnaurmkofeli suetisa tskhovelisa da kuartisasaufloisa didebulebai ugunurebisa chuenisagan shesadzlebeli“. (Sabinin 1882:73). (the author writes about Nino's activity because her life and contribution are closely connected with the life of the Georgian people).

Thus, Nikoloz Gulaberisdze explained the reason for writing the short version-edition of St. Nino's life, the motivation of composing the work and, at the same time, indicated the primary source of the information about St Nino's merits.

In his I volume of "The History of Georgian Literature" K.Kekelidze has noted the similarity of Gulaberisdze's "Readings" with the monument of Leonti Mroveli. According to the researcher, Nino's activity and contribution here are also as highly appreciated, as in "The Life of the Georgians". (Kekelidze 1951: 298).

In our opinion, "Svetitskhoveli's Readings" is a work of a homolytic genre, namely, a festive preaching. As it is known, a homily is a sermon preached by the clergy; it can be recorded before or after the sermon.

Despite the fact that the work includes quite an extensive episode from Nino's life in the monument, we cannot say that the icon of the saint is created. It is important for the writer not to generalize St. Nino's merit, but to show the result of St. Nino's contribution— the foundation of "the Eastern Church of the Georgians". The involvement of St. Nino's merit in the work serves Nikoloz Gulaberisdze's goal to start Svetitskhoveli's celebration. Nino is not a central figure of Gulaberisdze's work. The contribution of Georgian Enlightener is not shown here (although Kekelidze says that the work contains the understanding and evaluation of Nino's contribution and activity in Georgia", what we absolutely agree with. However, we suppose that Nikoloz Gulaberisdze related this understanding-contribution to his purpose for writing "Readings" (K. Kekelidze 1951: 105). The narration either begins with the

first days of Nino's activity(as it generally happens in the hagiographic works, with the Lord's or Mother of God's admonition for Saints to preach) and does not end with her death. Actually, the image of St. Nino is drawn in various contexts in the work. Such a different vision creates Gulaberisdze's goal. The author declares himself: „rametu vin gamotsulilvit medzieblobdes dasabamsa da vinaobasa da sadaobasa netarisa mis ninosasa, tgsigni igi khelad miigen agtserili motserilobit motkhrobsatvis kartvelta tskhovrebisa da misgan geutskos kovelive agmavsebelad chuenisa naklulevanebisa”(the book is written not to tell about St Nino herself, but to tell the story of her merits and the life of the Georgians in general).

Chapter V - The Periphrasis of Nino's Life and Svinaxar Editions- deals with the episode of casting lots among the Apostles, after which the Mother of God had to preach in Iveria, but the Lord decided to send the Apostle Andrew instead of her. This chapter also explains why it became necessary to send St. Nino to preach in Georgia after the Apostles.

The Apostles converted many people to the true faith, but the king and most of the country remained in the darkness of idol worship. This fact caused St. Nino's arrival in Kartli and preaching the Christianity again.

As a result of the preaching of St Nino, Christianity was declared a state religion in Georgia in 326, when the King Mirian and the Queen Nana ascended to the throne.

The story of sending St. Nino to Georgia begins with the fact that once when Nino was praying to the Virgin Mother of God appeared to St. Nino in a dream and ordered her to go to Georgia and preach there. She gave Nino a miraculous cross that would shield her against all visible and invisible enemies. When St. Nino awoke and saw in her hands the miraculous cross, she kissed it with tears of joy. Then, tying it in her hair, she went to see her uncle the patriarch. When the blessed patriarch heard how the Mother of God had appeared to St. Nino and had

commanded her to go to Iberia to preach the Gospel of eternal salvation, he saw in this a clear expression of the will of God and did not hesitate to give the girl his blessing.

In summer St. Nino set out on a long journey and finally arrived to Georgia from the mountains of Javakheti. She stayed at Paravani Lake for two days, where she met some shepherds who gave her food to refresh her after the long and tiring journey. Lying down to relax, she fell asleep and had a dream: there appeared to her a man majestic in appearance. His hair fell to his shoulders, and in his hands he held scroll written in Greets He unrolled the scroll and gave it to Nino, commanding her to read it, and himself suddenly became visible.

Strengthened by this divine vision and consolation, St. Nino continued her journey with renewed fervour. Having overcome difficult labors, hunger, thirst, and fear of the wild animals, she reached the ancient Kartlian city of Urnisi where she remained about a month, living in Jewish homes and studying the manners, customs, and language of a people new and unfamiliar to her.

The same chapter describes the miracles performed by St. Nino in the name of the Lord, the result of which was the conversion to Christianity the Queen Nana and the King Mirian.

Chapter V also deals with the Svinaxar editions of St. Nino, which are similar to extensive editions of Nino's life.

The Georgian liturgical collections contain four editions of Nino's Svinaxar Life. The only list of the earliest edition of the short Svinaxar life is included in 4 manuscripts of XI century, the text of which was published by the academician I.Javakhishvili in his "Description of Georgian Manuscripts of Mount Sinai".

This Svinaxar life is a periphraisis. Some sentences of a free narrative form reflect a main moment of Nino's activity - "The Christianization of a forgotten country - Kartli". It is also said that the reason of Nino's mission in Kartli can be explained by the choice of the Mother of God to

send Nino to preach in Georgia. This fact could not be taken from the editions of Nino's life.

It is unclear, which of the four extensive editions of "Nino's Life" is based on the given work, although, the short editions by Arsen Ikalteli and the work by Nikoloz Gulaberisdze should be excluded, because they were created later than the Svinaxar life.

The first edition of Nino's Svinaxar Life is the basis for a second well-known, comparatively extensive edition of the manuscript dated back to XIV century.

The H-600 manuscript, included in widely known Chelishian edition, contains Nino's Svinaxar life and chants in the end of the extensive Nino's life.

In spite of the apparently svinaxar nature of the work, it is not included in any liturgical collection.

From the compilation of the two editions of Nino's Svinaxar life it can be seen, that the four short oldest texts of Nino's life were formed from the XIV century list. This fact can also be confirmed by their textual data.

CONCLUSIONS

"Nino's Life" reveals such an important event of the history of Georgian culture as conversion, or Christianization, of Kartli in a very interesting and original way. The leaders of clerical and secular sphere were well aware of the political and religious-cultural essence and importance of the Christian worldview adoption. An indestructible proof of this is the work devoted to the Christianization of Kartli. Indeed, it is not surprising, since Christianization is a well-known and thoughtful step in the history of the nation. It should be emphasized that the Enlightener of the Georgians is a woman, as it is the only case in the history of Christian countries.

The merit of the holy Nino is that adopting Christianity and proclaiming it the state religion are related to her arrival in Kartli. As a result of her preaching, the members of the royal court together with the entire nation were converted to a new religion. Therefore, St. Nino is considered to be an enlightener and apostle of Georgians. The Georgian sources call her "The Kartli's Savior" and "The Georgians' Mother".

The Georgian Church celebrates a feast dedicated to the Enlightener of the Georgians twice a year: on the first of June - her arrival to Georgia, and the twenty-seventh of January - St. Nino's death. Respect for St Nino is attested in the ancient hagiographic monuments dedicated to her. She has become a muse of inspiration for many old and modern Georgian poets.

Each new epoch reconsidered the contribution of St Nino, and, accordingly, new editions of "Nino's Life" were created, which in turn responded to the need for different epochs. The writing sources, dedicated to St. Nino, are multilateral and diverse. Such a variety is caused by the fact that, besides the Georgian written sources, the similar information can be found in the earliest foreign written sources. On the other hand, the diversity of Georgian sources can be explained by the existence of several editions of the hagiographical work dedicated to the Georgian enlightener, which date back to different centuries.

Among the editions of "Nino's Life", there can be pointed out the following:

1. The text of the oldest editions of "Christianization of Kartli" contains:

a) a short version of "Nino's Life", which mentions an earlier book of short version of "Christianization of Kartli" by Grigol Archdeacon;

b) An extended version of "Nino's life" is mainly based on Nino's narration and represents a collection of memories of St Nino's contemporary figures - Sidonia, the priest Abyathar, Perozhavri Sivnieli, Salome Ujarmeli, the priest Jacob, the Queen Suji and the King Mirian.

2. "Nino's Life" by Leonti Mroveli is based on the two texts included in "Christianization of Kartli"; it provides a short version of "Nino's Life"'s edition with the function of the chronological paradigm of "Christianization of Kartli" and inserts passages from the full version of "Nino's Life".

3. "Nino's Life" by Arsen Ikaltoeli is the first work dedicated to the Enlightener of Georgians, which includes the corrections of the main drawback of "Christianization of Kartli" and "Nino's life" by Leonti Mroveli (as the author indicates himself) - the lack of chronological narration. Moreover, Arsen enhances the text with the references from other works, dedicated to "Christianization of Kartli".

4. Nikoloz Gulaberidze's "Readings" is a homiletic work, which deals with such important issues of public life in Georgia of the Queen Tamara epoch as a woman's activity as an apostle and a ruler; the work also narrates about the miracles of Georgian saints, some of which are completely alien to other editions of "Nino Life".

5. The periphrasis of "Nino's Life" is a shortened version of Arsen Ikaltoeli's text.

6. In the first edition, St Nino's contribution is presented in the context of preaching the Virgin Mary and the Apostles. The second swinaxar edition, which dates back to XVI century, is much more extensive.

The purpose of the considered monuments is to show the role and contribution of St Nino and the importance of Christianization of Kartli.